meseleyi tekrar tekrar ele almış, Gazzâlî de *İḥyâʾü ʿulûmi'd-dîn*'de aynı yolu tutmuştur. Tekke ve hankah teşkilâtı ile gelişen tarikat nizamına paralel olarak âdâbü'l-mürîd konusu da gelişmiştir. Özellikle Ebû Saîd Ebü'l-Hayr'ın (ö. 444/1052) tekkelerde uyulması gereken kuralları esaslı bir şekilde tesbit etmesinden sonra konu daha da önem kazanmıştır.

Âdâbü'l-mürîd alanında yazılan eserlerin en meşhuru, Ebü'n-Necîb Ziyâeddin es-Sühreverdî'nin ***Âdâbü'l-mürîdîn**** adlı eseridir. Mürid ve sâliklerin âdâbı hakkında İbnü'l-Arabî'nin yazdığı şu eserler de önemlidir: *Risâletü künhi mâ lâ büdde li'l-mürîd minhü* (Kahire 1328); *Tuḥfetü's-sefere ilâ ḥażreti'l-berere* (İstanbul 1300); *Risâletü'l-emri'l-muḥkemi'l-merbûṭ* (İstanbul 1315); *Tedbîrâtü'l-ilâhiyye* (Leiden 1919); *Mevâḳıʿu'n-nücûm* (Kahire 1332); *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye* (İstanbul 1293, IV, 576-718). İbnü'l-Arabî'nin bu eserlerde bahis konusu ettiği âdâb ve tavsiyeler tekke ve tarikat âdâbı mahiyetinde olmayıp ilk sûfîlerde olduğu gibi genel mahiyette tavsiyelerdir.

Tekke ve tarikat nizamı tam olarak ortaya çıktıktan sonra müridlerin âdâbı meselesi de buna göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak müridlerin hankah ve ribâtlarda gözetmeleri gereken edep ve kaideleri, Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî'nin yeğeni Şehâbeddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) *ʿAvârifü'l-maʿârif*'te düzenli bir şekilde anlatmıştır. Bu arada tarikat kurucusu şeyhler de bu konuya dair eserler yazmışlardır. Kādiriyye tarikatının kurucusu Abdülkādir-i Geylânî (ö. 561/1165), *el-Ġunye* adlı eserinin sonunda âdâbü'l-mürîd konusunu geniş olarak ele almıştır. Necmeddîn-i Kübrâ da (ö. 628/1230) *Âdâbü'l-mürîdîn* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 404) adıyla bir eser yazmıştır. Ebü'l-Mefâhir Yahyâ Bâharzî'nin (ö. 736/1335) *Evrâdü'l-aḥbâb ve fuṣûṣü'l-âdâb* (Tahran 1358 hş.) adlı eseri de buna dairdir. Nakşibendiyye tarikatına mensup müridlerin uymaları gereken kurallardan bahseden eserlerden bazıları şunlardır: Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Behcetü's-seniyye* (Mısır 1303). Muhammed b. Süleyman el-Bağdâdî, *el-Ḥadîḳatü'n-nediyye fî âdâbi ṭarîḳati'n-Naḳşibendiyye* (Mısır 1313). Eşrefoğlu Rûmî ile Aziz Mahmud Hüdâyî'nin *Tarîkatnâme*'leri Türkçe'dir. Adı geçen eserlerden başka melâmet veya fütüvvet ehline has olan âdâbdan bahseden eserler de vardır. Sülemî'nin *Risâletü'l-Melâmetiyye* (nşr. Afîfî, Mısır 1943) ve *Kitâbü'l-Fütüvve*'si (nşr. S. Ateş, Ankara 1977) buna örnek teşkil eder. Ayrıca bütün **fütüvvetnâme***lerde de bu konuya geniş yer ayrılmıştır. Bu tür eserlerde sadece tasavvufa yeni giren veya **sülûk*** halinde bulunan müridlerin uymaları gereken kurallar anlatılmaz; aynı zamanda mürşid ve şeyhlerin hal ve hareketlerinin nasıl olması lâzım geldiği de açıklanır.

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ'l-MÜRÎDÎN

(آداب المريدين)

Ebü'n-Necîb Abdülkāhir b. Abdullah es-Sühreverdî'nin (ö. 563/1167) müridlerin uyması gereken kurallardan bahseden eseri.

"Müridlerin âdâbı" konusunda bu eserden önce de müstakil kitaplar yazılmış (bk. ÂDÂBÜ'L-MÜRÎD), ayrıca *el-Lumaʿ*, *er-Risâle*, *Ḳūtü'l-ḳulûb* gibi eserlerde konuya geniş yer ayrılmıştır. Ancak müridlerle ilgili meseleler ilk defa Ebü'n-Necîb'in bu eserinde ayrıntılı ve düzenli bir şekilde ele alınmıştır. Şehâbeddin es-Sühreverdî, *ʿAvârifü'l-maʿârif* adlı eserini yazarken, amcası ve aynı zamanda şeyhi olan Ebü'n-Necîb'in bu eserinden geniş ölçüde faydalanmıştır.

Âdâbü'l-mürîdîn'in (Kahire, ts.) giriş kısmında, Kelâbâzî'nin *et-Taʿarruf*'unda olduğu gibi, "sûfîlerin itikatları" hakkında bilgi verilmiş, ayrıca **fakr, tasavvuf, melâmet** ve **kerâmet** terimleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra tasavvuf-şeriat münasebeti incelenmiş, sûfîlerin ahlâk, ahval ve makamları anlatıldıktan sonra ilim, **bidâyet***, nefs, sohbet, sefer, giyim, yeme, uyuma, hastalık gibi konular ve bunlarla ilgili âdâb açıklanmıştır. Eser konu ve muhteva açısından yeni olmamakla birlikte, müridlik âdâbı hakkında derli toplu bilgi vermesi ve *ʿAvârifü'l-maʿârif*'e kaynak teşkil etmesi bakımından tasavvuf tarihinde önemli bir yere sahiptir. *Âdâbü'l-mürîdîn*, müellifin biyografisi, eserin küçük bir özeti, neşirde takip edilen metot ve kullanılan nüshalar hakkında bilgi veren bir giriş yazısıyla birlikte Menahem Milson tarafından yayımlanmıştır (Jerusalem 1978).

Başlıca Şerh ve Tercümeleri. 1. *Âdâbü'l-mürîdîn.* Ömer b. Muhammed b. Ahmed Şîrkân'ın Farsça tercümesi, orijinalinin adını taşır. XIII. yüzyılda yapılan bu tercüme Necîb Mâyil-i Herevî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1984). **2.** *el-Ḫâtime.* *Âdâbü'l-mürîdîn*'i birkaç defa Farsça'ya çeviren Hintli müellif Gîsûdırâz, eseri *el-Ḫâtime* adıyla Arapça olarak şerhetmiştir (nşr. Hâfız Seyyid Atâ Hüseyin, Haydarâbâd 1358 hş.). **3.** *Evrâdü'l-aḥbâb.* Yahyâ Bâharzî'nin *Evrâdü'l-aḥbâb ve fuṣûṣü'l-âdâb* adlı eserinin birinci bölümü olan *Evrâdü'l-aḥbâb*, *Âdâbü'l-mürîdîn*'in Farsça serbest bir tercümesidir. Bu eser de İrec Afşar tarafından neşredilmiştir (Tahran 1358 hş.).

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ's-SÜLÛK

(آداب السلوك)

(bk. SÜLÛK).

ÂDÂBÜ TİLÂVETİ'l-KUR'ÂN

(آداب تلاوة القرآن)

(bk. TİLÂVET).

ÂDÂBÜ'l-VİZÂRE

(آداب الوزارة)

(bk. SİYÂSETNÂME).

ADAK

Dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi vaadiyle üzerine vâcip kıldığı ibadet.

Türkçe **adak** kelimesinin Arapça karşılığı olan **nezr** (النذر), lugatta "insanın yerine getirmeyi kendisine borç (vâcip) kıldığı, vaad ettiği şey" mânasına gelmektedir. **Nezr** kelimesinin kökünde "vâcip kılmak, gerekli kılmak" mânası bulunduğundan İmam Şâfiî, kasten yaralama suçunda ödenmesi gereken diyeti (**erş***) **nezr** diye adlandırmıştır. Kelimenin kök anlamlarından biri de "uyarıcı ve sakındırıcı mahiyetteki tebliğ ve i'lâm"dır (bk. İNZÂR). Nitekim adak olarak verilen şeye **nezîre** dendiği gibi, ordudaki öncü ve gözcü birliklerine de -düşmanın durumunu bildirmeleri sebebiyle- aynı ad verilmiştir (bk. *Tâcü'l-*

ᶜ*arûs*, "nẕr" md.). Sâmî dillerden olan İbrânî-Ârâmî ve kısmen Âsurî dillerinde de adamak ve takdis mefhumlarını ifade etmek üzere **nezr** köküne rastlanmaktadır (bk. J. Pedersen, *İA*, IX, 240).

Bir fıkıh terimi olarak nezir, "dinen mükellef olmadığı halde, kişinin farz veya vâcip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah'a söz vermesi"şeklinde tarif edilmiştir. Kelime, gerek sözlük gerekse terim anlamında Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde (bk. Wensinck, *Muᶜcem*, "nẕr" md.) geçmektedir. İki âyette (bk. el-Bakara 2/270; el-İnsân 76/7) isim olarak tekil, bir âyette (bk. el-Hac 22/29) çoğul, ayrıca iki âyette de Hz. Meryem ve annesine atıfla fiil olarak zikredilmektedir: "İmrân'ın karısı, 'Rabbim! Ben karnımda olanı sadece sana hizmet etmek üzere adadım, benden kabul buyur; doğrusu her şeyi işiten ve bilen ancak sensin' demişti" (Âl-i İmrân 3/35). "İnsanlardan birini görecek olursan de ki: Ben rahmâna oruç adadım, bugün hiçbir insanla konuşmayacağım" (Meryem 19/26). Bu iki âyet, daha önceki semavî dinlerde de adağın meşrû olduğunu göstermektedir.

Adak, genellikle herhangi bir hususta Allah'ın yardımını temin gayesiyle başvurulan dinî bir davranış olarak şu veya bu şekilde hemen hemen bütün dinlerde görülmektedir. Gerek Ahd-i Atîk ve Ahd-i Cedîd'de, gerekse Grek ve Latin literatüründe peygamberler, krallar, azizler ve başkalarının yaptığı muhtelif adaklarla ilgili misaller çoktur. Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta adak, normal dinî vazifeler dışında, bir kimsenin ya samimi dindarlığın bir nişânesi olarak veya Allah'ın yardımını temin maksadıyla belli bir şeyi yapma veya terketme hususunda Allah'a söz vermesi şeklinde görülmektedir. Kilise hukuku, alelâde adak ile merasimli adak arasında, ikincisinin değiştirilememe özelliğine sahip olması bakımından fark gözetir. Ortaçağ'da adak, çok defa varlıklı kimselerce kilise veya bir azizin türbesinin yaptırılması, onarılması yahut tezyini şeklinde görülmektedir. Hıristiyan dünyasında rastlanan sayısız adak türleri arasında haccetmek, sadaka vermek, hastalar için azizlerin kabirlerinden toprak almak, kilisede mum yakmak, kilise parmaklıklarına bez bağlamak gibi fiiller en çok görülenleridir. Katoliklik'te adakla ilgili hüküm ve düzenlemelerin varlığına karşılık Protestanlık adağı resmen tanımamıştır; buna rağmen halk arasında adak yaygın şekilde görülmektedir.

Eski Çin'de prensler ve yüksek devlet memurlarının, ittifak veya barış antlaşmalarının onaylanması gibi önemli olaylar vesilesiyle merasimli adakta bulunmaları yaygın bir âdetti. Prensler tarafından sığır veya domuz, memurlar tarafından köpek, halk tarafından da tavuk kurban edilir ve kanı adak adayanların dudaklarına sürülürdü. Çin'de sık görülen bir adak çeşidi de arkadaşlar arasında yapılan ve kanların karıştırılmasıyla onaylanan ebedî kardeşlik adağıydı. Bunun kan akrabalığına denk bir bağ oluşturduğuna inanılırdı. Çin'de yaygın diğer bazı adak çeşitleri ise şiddetli hastalık vb. hallerde bir tanrı veya tapınağa hediye sunmak, oruç tutmak veya haccetmek gibi fiillerdi. Mâbed yanındaki mukaddes ağaca bez bağlamak, dağları ziyaret etmek, mum yakmak vb. birçok adak çeşidinin yaygın olduğu Japonya'da mâbedlerde hususi adak yerleri vardır. Dinî hayatın önemli bir kısmını adakların oluşturduğu Hindistan'da da belli başlı adaklar arasında en önemlileri, belirli günlerde hiçbir şey yememek veya bazı yiyeceklerden kaçınmak suretiyle yapılan perhiz ve oruç tutmaktır. Eski şamanist Türkler'de de suyu kutsama, ağaca bez bağlama, yatırları ziyaret etme ve kurban kesme gibi adaklara rastlanmaktadır.

İslâmiyet'in ortaya çıkması sıralarında adak Araplar'da da günlük hayatta sıkça görülmekteydi. Genellikle, sürüdeki hayvanların 100'e ulaşması, bir erkek çocuk sahibi olma ve savaş kazanma gibi nimetlere erişme veya bir hastalıktan yahut bir tehlikeden kurtulma gayesiyle kurban adanırdı. Bunun yanında, bazı olaylar gerçekleşinceye kadar birtakım davranışlarda bulunmamak gibi bir nevi yemin mânasına adaklar da sıkça görülmekteydi. Meselâ bir kişi veya kabileden öç alıncaya veya o kabileden şu kadar adam öldürünceye yahut bir kuraklık halinde yağmur yağıncaya kadar et, yağ vb. şeyler yememe, şarap içmeme, cinsî ilişkide bulunmama, koku sürünmeme, eğlenmeme gibi adak-yeminlerde bulunulurdu. İtikâfta bulunmak, oruç tutmak da diğer belli başlı adaklar arasında görülmektedir.

Bir dinden diğerine veya bir toplumdan diğer topluma yer yer farklı uygulamalar görülmekle birlikte esasta büyük bir benzerliğin göze çarptığı adak meselesi, temelde insanlar arasında ortak birtakım dinî-psikolojik sâiklerden kaynaklanmaktadır. İslâmiyet, şu veya bu din yahut toplumdaki adak anlayış ve uygulamalarıyla bazı benzerlikler görülse bile, diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da birtakım sınırlamalar getirerek kendine has bir anlayış ortaya koymuştur. *İslâm Ansiklopedisi*'ne "nezir" maddesini yazan J. Pedersen, Araplar'ın adak konusundaki örf ve âdetlerini uzun uzadıya anlatırken, oldukça sathî bir şekilde ve yer yer anlamından saptırarak temas ettiği adakla ilgili İslâmî hükümleri de bu âdetlerle karışık biçimde vermekle, söz konusu âdetlerden hangilerinin İslâm tarafından tasvip edildiği, hangilerinin edilmediği hususunda tereddütler uyandırmış ve İslâm'da adak konusunun anlaşılmasını güçleştirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de adağı teşvik eden veya yasaklayan herhangi bir hüküm yoktur. Daha önce de belirtildiği gibi, Hz. Meryem ve annesine atıfla iki adak olayı zikredilmekte ve bazı âyetlerde de (bk. el-Hac 22/29; el-İnsân 76/7) yapılan adakların yerine getirilmesinin lüzumuna işaret edilmektedir. Bu ise, esasen diğer birçok âyette (bk. en-Nahl 16/91; el-İsrâ 17/34) zikredildiği üzere ahde vefa gösterilmesi gerektiğine dair genel İslâmî kuralın bir gereğidir. Hz. Peygamber'in, Allah'a itaat kabilinden olan adakların yerine getirilmesini emretmesine mukabil (bk. Buhârî, "Eymân", 26, 27; Nesâî, "Eymân", 29, 41), adak adamayı yasakladığı ve adağın ilâhî takdiri değiştirmeyeceğine işaretle, "Adak hiçbir şeyi değiştirmez (bir başka rivayette, hiçbir fayda sağlamaz), ancak adakla cimrinin malı azaltılmış olur" (Buhârî, "Eymân", 26, "Kader", 6; Müslim, "Nezr", 2) dediği rivayet edilmektedir. Bazı âlimler bunu ve adağı yasaklayan benzeri diğer hadisleri zâhirî mânasıyla anlarken diğer bazı âlimler te'vil yoluna gitmişlerdir. Bunlara göre söz konusu hadislerdeki yasak, kişinin yapmakla yükümlü olmadığı bir ibadeti yapacağına dair Allah'a söz verip onu üstlendikten sonra sözünden dönmekten sakınması gerektiğine ve adağın mânevî sorumluluk getiren bir iş olduğuna işaret etmektedir. Aksi halde, adak adamak anlamsız ve geçersiz bir şey olurdu. Oysa birçok âyet ve hadiste adakların yerine getirilmesi emredilmiştir. Bu hadislerden anlaşılan bir diğer husus da adağın insana bir fayda sağlamayacağı ve bir zararı gidermeyeceği, yani adakla ilâhî takdirin değişmeyeceği gerçeğidir. Bunun aksi bir düşün-

ceyle adak adamak, İslâm inancıyla bağdaşmadığından yasaklanmıştır (bk. *Tâcü'l-ʿarûs*, "nzr" md.; Şevkânî, VIII, 271).

Konuyla ilgili âyet ve hadislere dayanan fıkıh âlimleri, adak adamanın dinî hükmü hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefîler'e göre adak, ister **mutlak** ister **muallak** olsun, mubahtır. Ancak adamak veya adamamak konusunda dinî bir yükümlülük söz konusu değildir. Mâlikîler'e göre mutlak adak müstehaptır; fakat devamlılık arzederse (meselâ her pazartesi oruç tutmayı adamak gibi), mekruh olur. Muallak adak ise Bâcî'ye göre mekruh, İbn Rüşd'e göre mubahtır. Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüş ikincisidir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise adak adamak tenzihen mekruhtur. Bunlara göre adak yasağıyla ilgili hadisler, adakların yerine getirilmesini emreden naslar göz önüne alınırsa, harama değil de kerahete delâlet eder. Diğer taraftan, Resûlullah'ın ve önde gelen ashabının adakta bulunmayışları, adağın müstehap olmadığının bir başka delili sayılmıştır. Sonuç olarak, adak İslâmiyet'te umumiyetle sevaba vesile olan bir davranış sayılmamış, ancak adanınca da yerine getirilmesi hususunda hassasiyet gösterilmesi istenmiştir.

Adağın Şartları. Bir adağın dinen geçerli olabilmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir. Adak ancak onu ifade eden bir sözle olur. Yazı, işaret veya mücerret niyetle olmaz. Hanefîler'e göre, gerek adakta bulunma gerekse adanan şeyi tayin konusunda, yeminde olduğu gibi, şaka ile ciddilik aynıdır. Rıza ve ihtiyar da şart değildir. Şâfiî'ye göre ise rıza şart olup ikrah (baskı) altında yapılan adak geçersizdir. Mâlikîler'e göre de adağın ihtiyar veya öfke halinde olup olmamasının önemi yoktur. Adak adayanın, diğer ibadetlerde olduğu gibi, müslüman ve mükellef (âkil bâliğ) olması şarttır. Buna göre bir kimsenin müslüman olmadan önce yaptığı adakla çocuğun ve delinin adakda bulunmasının bir hükmü yoktur.

Adağın geçerli olabilmesi için adanan şeyde bulunması gereken şartlar şunlardır: **1.** Adanan şeyin gerçekte mümkün, dinen de makbul ve meşrû olması gerekir; aksi halde adak geçersizdir. Meselâ "gece oruç tutmak adağım olsun" veya kadının "hayız ve nifas halimde oruç tutmak adağım olsun" demesi gibi. **2.** Adanan şeyin Allah rızasına vesile olacak bir davranış, bir ibadet çeşidi olması gerekir. Günah olan bir şeyi adamak, bütün âlimlere göre haram olup geçersizdir. Nitekim Allah'a isyan konusunda adak adanamayacağı hadiste belirtilmiştir (bk. Müslim, "Nezr", 3). Böyle bir adağın yerine getirilmesi icmâen câiz değildir. Ancak bu durumda, Hanefî ve Hanbelîler'e göre, yemin keffâreti ödemek gerekir (bk. Ebû Dâvûd, "Eymân", 23). Diğer mezheplere göre ise adak sahih olmadığından hiçbir şey gerekmez. **3.** Adanan şey, farz veya vâcip türünden bir ibadet olmalıdır. Buna göre namaz, oruç, hac, sadaka, itikâf, kurban, umre gibi ibadetler adak konusu olabilir. Bunlar dışında, sevaba vesile teşkil eden davranışlar olmakla, birlikte bizzat maksut birer ibadet olmayan hasta ziyareti, cenazenin arkasından gitme, abdest alma, Kur'an'a dokunma, gusletme, mescide girme vb. şeyleri adamak sahih değildir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise bütün müstehap fiiller adak konusu olabilir. **4.** Adanan malın adama sırasında kişinin mülkiyetinde bulunması veya adağın mülke yahut mülk sebebine izâfe edilmesi gerekir. Kişinin sahip olmadığı şeyi adayamayacağı Hz. Peygamber tarafından belirtilmiştir (bk. Müslim, "Nezr", 3; Tirmizî, "Nüzûr", 3). İslâm âlimleri sahip olunmayan bir malı sadaka olarak adamanın geçersiz sayılacağı hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bundan dolayı bir kimse mâlik olduğundan fazla bir malı adarsa, adak ancak sahip olduğu mal ölçüsünde geçerli olur. Hanefîler Tevbe sûresinin yetmiş beşinci âyetine dayanarak, "Satın alacağım, miras yoluyla elde edeceğim şeyi adadım" gibi mülk edinme sebebine veya "Gelecekte sahip olacağım şeyi adadım" şeklinde mülke izâfede bulunularak yapılan adağın geçerli olacağını kabul etmişlerdir. Yukarıda zikredilen hadise dayanan Şâfiîler'e göre ise böyle bir adak geçersizdir. **5.** Adanan şey, kişinin yapmakla mükellef olduğu bir ibadet olmamalıdır. Adanan şey vakit namazları, zekât, ramazan orucu, farz olan hac gibi farz-ı ayn veya cenaze namazı ve cihad gibi farz-ı kifâye; vitir namazı, fıtır sadakası, kurban gibi vâcib-i ayn veya ölüleri yıkama, selâma karşılık verme gibi vâcib-i kifâye bir amel olursa adak geçersizdir. Ancak, bu amellerden nâfile olarak ifası mümkün olanlar adak yoluyla vâcip hale dönüştürülebilir. **6.** Yeme, içme, konuşma gibi mubah bir fiili işleme veya terketme konusunda yapılan bir adak da geçersizdir. Zira Allah rızası için yapılan ibadetlerden başka şeyin adak konusu olamayacağı hadiste belirtilmiştir (bk. Ebû Dâvûd, "Talâk", 7; Nesâî, "Eymân", 30).

Türbelerde mum yakma, bez bağlama, horoz kesme, şeker ve helva dağıtma gibi halk arasında görülen adak âdetlerinin de dinde yeri olmadığını belirtmek gerekir.

Adağın Çeşitleri. Adaklar, genel olarak bir şarta bağlanıp bağlanmamalarına göre **mutlak** ve **muallak** olmak üzere iki bölüme ayrıldığı gibi bunların da kendi aralarında bazı kısımları vardır.

Mutlak Adak. Herhangi bir şarta bağlanmadan Allah rızası için yapılan adaktır. "Allah için şu kadar gün oruç tutacağım", "kurban keseceğim", "namaz kılacağım" gibi ifadelerle yapılan adaklar bu türe girer. Adağın günü belirtilmişse buna **muayyen adak**, belirtilmemişse **gayri muayyen adak** denir.

Muallak (Mukayyed) **Adak.** Bir nimete kavuşmak, bir felâketi savmak için veya herhangi bir olayın meydana gelmesi şart koşularak yapılan adaktır. "Hastam iyileşirse", "sınıfımı geçersem", "falan kimse gelirse" gibi. Bu adak da iki kısma ayrılır: a) Gerçekleşmesi istenen bir şarta bağlanan adak. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bu tür adakta, adak adayan kimse şartın gerçekleşmesini ve Allah rızası için adadığı ibadeti yapmayı arzulamaktadır. b) Gerçekleşmesi istenmeyen bir şarta bağlanan adak. "Falan işi yaparsam", "falanla konuşursam", "yalan söylersem" gibi. Bu tür adakta asıl maksat adak ve ibadet olmayıp bir işi yapıp yapmama konusunda kişinin kendi iradesini kontrol etmesidir. Bu özelliği bakımından bu kısma giren adaklar bir nevi yemin sayılmaktadır. Genel olarak Şâfiî ve Hanbelî âlimler, bu iki tür adaktan birincisine **nezrü't-teberrür** (nezrü't-tâ'a), ikincisine de **nezrü'l-lecâc ve'l-gazab** adını verirler. Adaklar ister mutlak ister muallak olsun, adanan şey ismen belirtilmemişse ("Allah için adağım olsun" gibi) buna da **müphem adak** denir.

Adağın Hükmü. Adağın yerine getirilip getirilmemesinin hükmü mezheplere göre değişiklik gösterir. Hanefîler bu konuda adağın mutlak veya muallak olmasını değil, adanan şeyin açıkça belirtilip belirtilmemesini esas almışlardır. Adanan şey ismen belirtilmişse, adak ister mutlak ister muallak olsun, yerine getirilmesi vâciptir. Adak müphem ise, niyet edilen şeyin ifası vâcip olur. Her-

hangi bir niyet söz konusu değilse yemin kefâreti ödemek gerekir. Adak mutlak ise hemen, muallak ise şart gerçekleşince kefâret ödenir. Müphem adak konusunda fukahanın çoğu bu görüştedir; ancak İmam Şâfiî'ye göre müphem adak geçersizdir. Mâlikîler'e göre, adak ister mutlak ister muallak olsun, gereğini yerine getirmek vâciptir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise mutlak adağın ifası vâciptir. Muallak adağa gelince, eğer nezrü't-teberrür ise yerine getirilmesi vâcip olur. Nezrü'l-lecâcda ise adakta bulunan kimse muhayyerdir; şart gerçekleşince dilerse adağı yerine getirir, dilerse yemin kefâretini öder.

Adak hükmünün ne zaman ve ne şekilde sabit olacağı hususu, adağın mutlak ve muallak olmasına, gelecek bir zamana bağlanıp bağlanmamasına, bir mekânla mukayyet veya adanan şeyin bedenî veya malî bir ibadet olup olmamasına göre değişmektedir. Adak herhangi bir şart veya zamana bağlanmamışsa (mutlak adak), adanır adanmaz borç terettüp eder ve bu borcu hemen yerine getirmek müstehap olur. Bir şarta bağlanan adağın (muallak adak) yerine getirilmesi ise o şart gerçekleşince vâcip olur. Şart gerçekleşmeden önce adak yerine getirilirse geçersizdir; yapılan ibadet ise nâfile sayılır; şart gerçekleşince yeniden ifası lâzımdır. Bu, adağın gerçekleşmesi istenen bir şarta bağlanması (nezrü't-teberrür) halindedir. Adak, gerçekleşmesi istenmeyen bir şarta bağlanmışsa (nezrü'l-lecâc), şart gerçekleşince adanan şeyin yerine getirilmesi veya yemin kefâreti ödeme arasında muhayyerlik söz konusudur.

Yerine Getirilmesi Gelecek Bir Zamana Bağlanan Adak. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre, "Falan gün ... adağım olsun" şeklindeki bu tür adakta zaman kaydına itibar edilmeyip daha önce de yapılabilir. İmam Muhammed, sadaka gibi malî ibadetlerde aynı görüşü paylaşmakla beraber, oruç ve namaz gibi bedenî ibadetlerde belirtilen vakit gelmedikçe adak hükmünün sabit olmayacağı görüşündedir. Şâfiî ve Hanbelîler'in görüşü de aynı doğrultuda olup onlara göre bu ibadetleri zamanından önce ifa etmek geçersizdir. Belli bir zamana bağlanan adak özürsüz olarak tehir edilirse günaha girilmiş olur. Vakti belirlenmeyen adaklarda ise, eğer herhangi bir niyet de söz konusu değil idiyse, âlimlerin çoğunluğuna göre, zamanla mukayyet olmayan mutlak vâcipte olduğu gibi, bu adağı kişi dilediği zaman yerine getirebilir. Ancak yerine getirmeden ölürse günahkâr olur. Bazı âlimler ise bu tür adağın hemen yerine getirilmesi gerektiği görüşündedirler.

Mekânla Mukayyet Adak. Adağın mutlak veya muallak oluşuna göre yukarıda zikredilen hükümler geçerli olmakla birlikte, mekân şartına riayet edilip edilmeyeceği konusunda farklı görüşler vardır. Ebû Hanîfe ve talebeleri Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre, mekân şartına itibar edilmeden başka bir yerde de ifası mümkündür. Aynı şekilde, Hanefîler'e göre adakta belirli bir malı veya fakiri tayine de itibar edilmez; aynı cins ve miktarda başka bir mal ile başka fakirlere ödeme yapılabilir. Mâlikîler'e göre, özellikle Mescid-i Harâm, Mescid-i Nebî ve Mescid-i Aksâ başta olmak üzere, herhangi bir mekânda namaz ve itikâf adanmışsa bu şarta uyulması gerekir. Hanbelîler'e göre ise bu üç mescidden birinde namaz, oruç ve itikâf adanmışsa mekân şartına riayet edilir. Bunun dışındaki yerlerde, kurban adağı hariç, mekân şartına itibar edilmez. Şâfiîler'e göre sadaka adağında mekân şartına uyulur, oruçta mekânın önemi yoktur. Namazda ise yalnız üç mescidden birinde adak adanmışsa mekân kaydına riayet gerekir.

Bir kimse adağını yerine getirmeden ölürse, mecbur olmamakla beraber, **velî***leri onun adına adak borcunu ödeyebilirler. Hanbelîler'e göre hac, oruç, sadaka, itikâf gibi bedenî ve malî ibadetlerde **niyâbet*** geçerlidir; ancak namaz başkası adına kılınamaz. İmam Şâfiî'nin bir görüşüne göre oruçta da niyâbet olmaz; her gün için bir fakir doyurulur. İmam Mâlik'e göre hiçbir bedenî ibadette niyâbet geçerli değildir. Hanefîler de, malî yönü bulunan hac hariç, bedenî ibadetler konusunda bu görüştedirler. İbn Hazm ise namaz da dahil olmak üzere velîlerin adağı yerine getirmekle mükellef olduğu görüşündedir. Üzerinde malî bir adak borcu olarak ölen kimsenin bu borcunun malından ödenmesi hususunda Mâlikî ve Hanefîler vasiyette bulunmasını şart koşarlar. Diğer âlimlere göre vasiyet etmese de malından ödenmesi gerekir.

Adak yalnız Allah rızası için yapılır. Başka herhangi bir kimse adına adakta bulunmak haramdır. Adanan namaz, oruç, hac, vb. bir ibadet normal bir ibadet gibi ifa edilirken adak kurbanı, **udhiyye*** veya nâfile olarak kesilen diğer kurbanlardan farklı hükümlere tâbidir. Adak adayanın kendisi, eşi, çocukları ve torunları, anne ve babası, dede ve nineleri adak kurbanının etinden yiyemezler; yedikleri takdirde karşılığını fakirlere sadaka olarak vermeleri gerekir (bk. KURBAN).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Eymân", 26, 27, "Kader", 6; Müslim, "Nezr", 2, 3; Ebû Dâvûd, "Eymân", 23, "Talâk", 7; Tirmizî, "Nüzûr", 3; Nesâî, "Eymân", 29, 30, 41; İbn Hazm, *el-Muhallâ* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, ts. (Mektebetü Dâri't-Türâs), VII, 2 vd.; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Kahire 1379/1959-60, I, 249-252; Kâsânî, *Bedâʾiʿu's-sanâʾiʿ*, Kahire 1327-28/1910, V, 81 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), I, 360-361; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. Muhammed Halîl Herâs), Kahire, ts. (Mektebetü İbn Teymiyye), IX, 2 vd.; Kurtubî, *el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurʾân* (nşr. Ebû İshâk İbrâhim), Kahire 1958, IV, 65-69; IX, 97-98; *Tâcü'l-ʿarûs*, "nzr" md.; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Kahire 1391/1971, VIII, 270-288; İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, Bulak 1272, III, 66-72; Wensinck, *Muʿcem*, "nzr" md.; Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1967, s. 19-21, 40-48, 326 vd.; Vehbe ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1405/1985, III, 38, 468-487; E. E. Ellis, "Vow", *The New Bible Dictionary*, Leicester 1962, s. 1313; "Vows", *DCR*, s. 645; J. Pedersen, "Nezir", *İA*, IX, 239-241.

AHMET ÖZEL

ADAKALE

Romanya ve Yugoslavya tarafından 1972 yılında Tuna nehri üzerinde ortaklaşa yaptırılan barajın suları altında kalan tarihî bir ada.

Tuna nehrinin Transilvanya Alpleri ile Balkan dağları arasında açtığı Demirkapı Geçidi'nin 4 km. yukarısında bulunan Adakale, 160.000 m²'lik bir alana sahipti. XV. yüzyılda Tuna boylarına gelen Osmanlılar, buradaki önemli mevkileri ele geçirmişlerse de adanın hâkimiyet altına alınması 1691'de gerçekleşti. Osmanlılar burada bulunan kaleyi yeniden inşa ederek Demirkapı boğazından geçişi kontrolleri altına aldılar. Bir süre sonra Avusturya'nın hâkimiyeti altına giren ada, Serdârıekrem Yeğen Mehmed Paşa tarafından Ağustos 1738'de tekrar Osmanlı topraklarına katılarak Vidin sancağına bağlı bir muhafızlık haline getirildi.

Osmanlılar'ın Avrupa'da ve Tuna nehri kıyılarında kalabilmelerini sağlayan savunma noktalarından biri olan Adakale, Habsburg hânedanı ile olan müca-